

pregledni znanstveni članak / scientific review article
primljen / received: 8.10. 2022

UDK: 316.2 Weber, M.
316.334.2 Weber, M.
DOI: 10.46352/18403867.2023.221

DOPRINOSI SOCIOLOGIJE MAXA WEBERA RAZUMIJEVANJU SAVREMENOG DRUŠTVA¹

Hasija OMERBEGOVIĆ

E-mail: hasija.omerbegu@gmail.com

ABSTRACT

U ovom tekstu govorim o doprinosu razvoja sociologije Maxa Webera na polju političkog djelovanja i ekonomije. Pored analize kapitalizma, koji otjelovljuje Weberove idealnotipske konstrukcije poput birokratije, vlasti i moći, proces racionalizacije i oblike društvenog djelovanja, neizostavan dio njegove sociologije su pojmovi društvenog djelovanja i društvenog poretka. Svaki spomenuti aspekt u tekstu predstavlja važan dio osnovne dinamike društva na većoj razini. Weber je posmatrao društvo u njegovoj cjelovitosti kroz institucionalno ustrojstvo i procese koji se odvijaju unutar istog društva uzimajući također u obzir i historijski okvir. Uspješno predviđanje budućnosti razvoja modernog društva jesu potvrda kvaliteta sociologa koju je Weber zasigurno zaslužio.

Ključne riječi: društveno djelovanje, racionalizacija, birokratija, vlast, moć, kapitalizam, politika, ekonomija

In this text I discuss about contribution of Max Weber's sociology relate to the area of policy action and economy. In addition to the analysis of capitalism which embodies Webers ideal-type constructions such as bureaucracy, authority and power, process of rationalisation and forms of social action but also an essential part of his sociology are concepts of social action and social order. Every aspect mentioned in the text is an important part of the basic dynamism in society on a higher level. Weber observed society in its entirety through institucional structure and processes which take place within the same society also considering their historical framework. Successful prediction of the future society developments are a verification of sociologists quality which Weber certainly deserved.

Key words: social action, racionalisation, bureaucracy, authority, power, capitalism, politics, economy

¹ Tekst predstavlja revidiranu verziju završnog rada pod nazivom "Suvremeni dosezi sociologije Maxa Webera", odbranjenog na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

1.0 Uvod

Velikan među sociolozima Max Weber pripada skupini klasičnih predstavnika sociologije čija razmišljanja sežu i u XXI vijek. Njegova sociologija je sveobuhvatna, uzima u razmatranje teoriju, praksu i historiju, dajući prostora za njenu nadgradnju i dalji razvoj.

U svojim razmatranjima i stavovima bio je poprilično realan, predviđajući budućnost društva na osnovu prošlog i sadašnjeg stanja. Smatrao je da historija kao takva ne može da se objasni i shvati u svojoj cjelovitosti, isparčana je na dijelove, što treba prihvatiti i razumjeti kao takvo. Važnost historije u društvenom životu nije sporna, ona će uvijek značajno penetrirati u stvarnost, što je uostalom i Weberov fundamentalni aksion (Kalberg, 2005). Njegov pristup stvarnosti, kako je vidi i tumači, zasniva se na metodi razumijevanja, koja polazi od toga da se društvena stvarnost i djelovanje aktera može razumjeti isključivo u svojoj unutrašnjosti. Ova metoda razumijevanja je postala zaštitni znak njegove sociologije, dok se njegova razmišljanja uglavnom odnose na moderni svijet, društvena kretanja, industrijski razvoj i posljedice tih razvoja.

Društvene nauke u razumijevanju ljudskog djelovanja trebaju polaziti od subjektivnih intencija aktera. Stvarnost se može razumjeti isključivo kroz društveno djelovanje, uzimajući u obzir i uzročnike društvenog djelovanja, a uz sagledavanja historije, konflikta, fluktuacije moći poimaju se politička i ekonomska djelovanja. Na osnovu ovakvog poimanja društvene nauke Weber je istaknuo djelovanje i vjerovanje kao osnovnu snagu društvenih promjena. Društveno djelovanje u okviru interpretativne sociologije posmatrao je referiranjem na vrijednosti, tradiciju i interese. Za naučnu analizu društvenih djelovanja Weber je uspostavio idealnotipski obrazac. To su misaone konstrukcije koje ne postoje u stvarnosti u čistom obliku, one predstavljaju balansiranje između pukog opisivanja, s jedne strane, i traženja zakonitosti historijskog razvoja s druge strane. Weberovi idealni tipovi uključuju teoriju o dinamici društva i alternativne kurseve o fenomenima koji su uključeni u dinamiku.

Kao takvi, imaju komparativnu svrhu prilikom analize. Ovakav teoretski okvir kojim pristupa problemu, to jeste kroz idealne tipove, odnosno interpretativno razumijevanje, sociologiju udaljava od pukog historijskog opisa stvarnosti. Njegova interpretativna sociologija zasniva se na kauzalnom objašnjenju društvenog djelovanja na osnovu namjera onog koji djeluje.

“Weberova sociologija interpretativnog razumijevanja, koja se temelji na subjektivnom značenju četiri tipa djelovanja, idealnim tipovima i društvenim područjima striktno se suprotstavlja svim pristupima koji vide društvo kao organsko, sastavljeno iz holističkih jedinica i njihovih razdvojenih ‘dijelova’ koje su kao komponente potpuno integrirane u veći ‘sistem.’” (Kalberg, 2005, 19)

Upotreba idealnih tipova pri analizi društava pomaže naučniku da uvidi različitosti i sličnosti kroz historijski kontekst, pa tako i neke od fenomena kao što je kapitalizam, koji je od kulturološkog značaja i važan je segment u analizi modernosti. Svako društvo ima historijsku prošlost i sadašnjost, a kako bi pomirio različitosti razvoja modernih društava, Weber je razvio model “modernog zapadnjačkog racionalizma” koji mu omogućava da usporedbom razvijenih zemalja utvrdi njihove zajedničke elemente, svojstvene modernoj kapitalističkoj naciji. Dalje ćemo u tekstu spomenuti komponente neizostavne prilikom naučnog razumijevanja modernosti, te ponuditi kritički osvrt na Weberov naučni doprinos.

2.0 Birokratski model, tehnokratija i vlast

Iako je Weber preuzeo sociološku analizu birokratije Gaetanoa Mosca i Roberta Michelsa, njegova analiza je dala najveći doprinos sociologiji i analizi modernog društva. Za njega, birokratija je racionalni produkt discipline. Priča o disciplini potiče od vojske. Weber tvrdi da je disciplina vojske temelj discipline uopće (Weber, 1999; 155) i da se to odražava na razvoj države i njenu moć. Drugi “veliki odgajatelj discipline je veliko

ekonomsko poduzeće” (Weber, 1999, 155). Kroz vojni aparat i ekonomsko preduzeće čovjek, odnosno društvo, se odgaja u duhu racionalizacije, osnovnog elementa birokratske organizacije. Birokratija predstavlja najbolje uređen mehanizam upravnog funkcioniranja. Vlast u najčistijem obliku sprovodi svoju volju kroz takav tip organizacije, unutar koje Weber razlikuje tri statusne uloge: oni koji su na vlasti, administrativni aparat i ostali članovi. Kod legalnog tipa vlasti nalazi se iskristaliziran odnos vlasti i upravnog aparata, koji je svojstven modernom društvu i predstavlja idealni tip birokratije. Birokratski model je primjenjiv na različite vrste organizacija i historijski dugo postoji. Najadekvatnije se vidi u jednoj ekonomskoj organizaciji ili gradskoj upravi.

Pravila koja važe u jednoj takvoj organizaciji su objektivne prirode, poslovi koji se obavljaju moraju biti u skladu s racionalnim pravilima, koja važe za sve, bez obzira na ličnost. U ekonomskoj sferi moderne organizacije nema mjesta za pojedinačno i lično, jer jedino objektivno i racionalno omogućava prosperitet tržišta i efikasno upravljanje i progres. S tehničkog i upravnog aspekta, najracionalniji tip upravljanja, koji odgovara modernoj organizaciji, jeste birokratski. Racionalni obrasci djelovanja potiskuju vrijednosno orijentirano djelovanje. S porastom populacije, društvenih potreba, razvojem tehnologije i promjene životnog stila usložnjavaju se poslovi koji iziskuju efikasan birokratski aparat koji svoju moć crpi iz tehničko-tehnološkog znanja. Instrumentalna racionalnost i pravila koja nalažu objektivno postupanje u cilju postizanja efikasnosti dehumaniziraju svaki odnos. Što je sistem efikasniji i precizniji, to je proces dehumanizacije veći. Birokratski aparat je neodvojiv zupčanik kapitalističkog sistema koji omogućava funkcioniranje. Neminovnost jedne takve mašinerije jeste standardizacija pravila koja se primjenjuju na sve sfere društvenog života. Standard je posljedica određenog društveno-ekonomskog napretka. Stručno znanje se inkorporira u svaki oblik djelovanja. Takav oblik upravljanja nosi naziv tehnokratija, a ona nije ništa drugo do savremeni naziv za instrumentalnu racionalnost birokratije. Svijet se suočava s novim neviđenim izazovima, gdje razvoj nauke i tehnologije vodi

stvaranju novih paralelnih svjetova, nanoprostora, nanoznanosti, nanotehnologija, zadire u nove prostore i vremena i baca u duboke dileme čovjeka, odvajajući ga od prirode, a samim tim i od samog sebe. Posljedica- ma ovakvog slijeda razvoja društva na globalnom nivou bavio se Giddens, koji je izdvojio posljedice modernosti i izazove modernog čovjeka.

Kapitalizam, industrijalizacija, nadzor i vojska su komponente koje omogućavaju modernost, one su njen pokretač i njena moć. Posljedice takve modernosti su otuđenje, apstraktni sistemi znanja koji postaju neodvojiv dio života savremenog čovjeka, odluke na svakodnevnoj razini podvrgnute su tehničkoj ekspertizi, zadiranje u intimnu sferu i podvrgavanje kontroli. Posljedice takve modernosti, kako ih Giddens vidi, jesu radikalne, dolazi do humanizacije tehnologije, intimna sfera postaje javna stvar gdje se zadire u identitet i svakodnevni život.

“Razlike između birokracije i tehnokracije, čini se, jesu, prije svega, kvantitativne, a ne kvalitativne prirode, odnosno tehnokracija je *sazrijevanje* u smjeru već predviđenom Weberovim modelom birokracije. Njegovo razumijevanje ukazuje da je u ovo vrijeme stvorena mogućnost da stručnost kao nosilac instrumentalne racionalnosti, preuzimajući u svoje ruke sve veću moć i imajući u vidu posljedice instrumentalne racionalnosti, dovede u pitanje same vrijednosti kojima ona služi. Zahtijevajući ciljnu racionalnost u okvirima alternativnih vrijednosti, tako proces racionalizacije suvremenog svijeta nosi u sebi potencijal prerastanja formalne u supstancijalnu racionalnost.” (Perko-Šeparović, 1985, 126)

Na polju državnog ustrojstva demokratskog društva, kao važni elementi za analizu uzimaju se moć i vlast. Društveno djelovanje i društveni odnosi su usmjereni prema legitimnosti društvenog poretka koja proističe iz pravnog okvira. Vlast svoju legitimnost crpi iz vjere u normativni poredak – da postoje oni koji trebaju da vrše vlast i oni nad kojima se vrši. Održanje ove vjere znači održanje društvenog poretka. Vlast funkcioniše kao uprava i kroz njenu analizu Weber je dao idealni tip pojma birokratije.

Takozvana demokratska uprava ima obilježje “demokratska” iz razloga što je položaj funkcionera takav da je njihova moć zapovijedanja ograničena njihovom pozicijom podređeni/nadređeni. Takva uprava funkcionira na principima racionalizacije. Borba za vlast dešava se između političkih stranaka koje nastoje zadobiti što veću moć odlučivanja. Bitne informacije, pregovori i odluke drže se u krugu onih na vlasti koji tvore strukturu gospodara i aparata, a pitanje legitimnosti bazira se na uvriježenom mišljenju o podređenom položaju, što omogućava nesmetano održanje vlasti. “Pojam ‘discipline’ uključuje i ‘naviknutost’ mase da se nekritički i bezuslovno pokorava” (Weber, 1976, 37).

Za vladavinu tehnokrata i svijeta tehnokartije, gdje se vrijednost mjeri ekonomskim parametrima, humanizacija tehnike na uštrb običnog čovjeka, Bourdieu, jedan od kritičara Webera, kaže da je to tehnološka ortodoksija, gdje se sve vrti oko ponude i potrošnje, te za to stanje krivi intelektualce jer su “intelektualci nosioci kulturnog kapitala i mada su dominirani među dominantnima, ipak su deo dominantnih” (Golubović, 2006, 20). Oni zauzimaju mjesta odlučivanja i snose odgovornost za posljedice razvoja modernog svijeta koji je sve podredio ekonomskoj računici. Centralno mjesto reprodukcije moći je kultura i sociologija kao nauka treba da zauzme kritički stav prema sebi i prema drugim naukama, da bude kritika moći nauke i moći uopće, treba da otkriva zavisnosti simboličke i političke moći, u čemu se ogleda njena mogućnost kao nauke. Za tu svrhu je potrebno konstruirati i nove pojmove koji će služiti kao alat, uzeti u razmatranje značaj kulture i povezanosti političke teorije i teorije saznanja.

3.0 Kapitalistička privreda i politika

Politička zajednica, koja raspolaže određenom teritorijom što posjeduje određeni stepen društveno-ekonomskog napretka te raspolaže fizičkom silom koja održava uspostavljeni poredak i odnose unutar svoje teritorije, može se nazvati državom. Moderna kapitalistička zemlja, uz

velik stepen društvene razvijenosti, što se ogleda kroz stepen funkcioniranja demokratije i raspodjele društvenih dobara, svoju razvijenu ekonomiju održava kroz vojnu industriju. Prilike koje su plodno tlo za jačanje kapitalističkog karaktera političkih zajednica jesu ratovi. Proizvodnja ratnog materijala i stavljanje u pogon industrije u takve svrhe omogućava veliki profit ekonomskim silama koje su zainteresirane za izazivanje ratnog stanja. Kapitalistička privreda stremi ekspanziji koju omogućava monopolizacija legitimnog nasilja političke grupe i racionaliziranje pravila primjene te sile. Takva privreda funkcionira na osnovu svojih određenih pravila i obrazaca. Nijedan od segmenata privrede ne funkcionira neovisno od državnog uticaja, pravila igre privrede oblikuju način funkcioniranja države i obratno. Ona je kontrolira, stimulira, ograničava, usmjerava, ali isto tako preko investiranja političkih kampanja kapitalistička privreda kupuje političku moć i samim tim uzima udio u političkim odlukama. Karakteristika moderne državne uprave jeste što materijalnim sredstvima raspolaže na osnovu ovlasti političkog vrha koji je moć prikupio sebi time što je materijalna sredstva koncentrirao u svoje ruke, a samim tim i fizičku silu. S napredovanjem i ekspanzijom kapitalističkog privrednog sistema raste i ekonomska uloga države, kao i njena obaveza u prevenciji i sprečavanju negativnih uticaja procesa širenja industrije. Što se tiče Webera, veza između ekonomije, države i, na koncu, društva je višestruk set problema koji obuhvata uplitanje organizacija i tehnika proizvodnje, društvene stratifikacije, građanske i vojne administracije, religijske i sekularne ideologije. Moć građanstva i moć kapitala se međusobno isprepliću i zavisno od postojeće situacije pretvaraju se u političku moć. Politika i ekonomija su dvije strane istog novčića, koji je rukama države i koji koristi i oblikuje država sukladno potrebama. Ideologija koja oba segmenta pokreće svoje uporište ima u religiji, o kojoj ovdje nije riječ, ali čija je srž objašnjena u *Protestantska etika i duh kapitalizma*.

4.0 Osnovni pojmovi

Teorijski okvir koji je razradio Weber predstavlja pojmovnu aparaturu kojom se zahvata postojeća stvarnost. Fokus izučavanja sociologije je društveno djelovanje preko kojeg se razumiju društvene tvorevine i društvo u cijelosti. Društveno djelovanje nije jedan isječak djelovanja ili moment, ono u sebi sadrži ono što ga je uslovalo i potenciju da proizvede posljedicu, odnosno da uslovi nešto drugo s obzirom na to da je dinamika društvene stvarnosti neprekidna. Djelovanje je društveno ukoliko posjeduje značenje i usmjereno je prema drugome ili drugima. Kada se govori o značenju djelovanja, misli se na stvarno subjektivno smisleno značenje. Društveno djelovanje je ljudsko djelovanje koje je usmjereno na drugog, na neki način. Ekonomska ili privredna djelatnost je društveno djelovanje na način da uzima u razmatranje i treće lice. Međudjelovanje dva pojedinca, vođena ekonomskim motivima u procesu razmjene, u oblasti privredne djelatnosti svojim pregovaranjima utiču na ekonomski položaj trećeg, koji je ekonomski povezan s njima zakonom tržišta. Nije svaki međuodnos dva lica društveno djelovanje niti je svako ponašanje pojedinca društveno djelovanje. Na koji način odgonetnuti uzroke modela ponašanja u grupi polazeći od subjektivnog značenja? Odgovor je u idealnotipskim modelima. Weber se bazirao na proučavanje subjektivnog značenja ljudi u određenim grupama – to je identifikacija regularnosti društvenog djelovanja. Radi se o djelovanju koje se ponovilo neznatno mnogo puta kod većeg broja pojedinaca, namjerno ili spontano, što pretpostavlja da je subjektivno značenje tog djelovanja tipično mišljeno isto. Ovo su ništa drugo do tipični načini djelovanja.

“Weberov glavni heuristički model – idelni tip – “dokumentira” ove regularnosti djelovanja koje imaju značenje. Svaki od ovih istražnih alata označava tipično usmjereno djelovanje grupe individua i društvenih veza ljudi koji su usmjereni jedan prema drugome – i ništa više.” (Kalberg, 2005, 15)

Razlikuju se četiri vrste društvenog djelovanja, ciljno-racionalno, koje se odnosi na biranje najpogodnijih sredstava za postizanje određenog cilja imajući u vidu uzročno-posljedični lanac događaja; vrijednosno-racionalno djelovanje, koje se odnosi na djelovanje pokrenuto određenom vrijednošću koja stremi svome otjelovljenju, ispunjenju; afektivno i tradicionalno djelovanje. Prva dva djelovanja su u najvećem fokusu Weberove sociologije i iz njih proističu dvije etike, etika odgovornosti i etika čiste volje. Djelovanje koje u svome osnovu sadrži već razmatrana sredstva, cilj i svijest o mogućim uzrocima drugih djelovanja ili posljedicama takvog djelovanja, jeste jedno racionalno djelovanje i za njega čovjek treba da preuzme odgovornost. U ovome se sastoji etika odgovornosti. Dok se etika čiste volje bazira na slijedenju određenih vrijednosti i ponašanja koje proizilazi iz takvog sistema vrijednosti. To je tipičan oblik proklamovanje određenih ideala i njihovo slijepo slijedenje bez obzira na posljedice.

Pored pojma društvenog djelovanja za moderno društvo je važan i proces racionalizacije. Weber tipove racionalnosti i proces racionalizacije objašnjava u odnosu na moderno zapadnjačko društvo. Proces racionalizacije ne odnosi se samo na civilizacijski tok nego zahvata posebne sfere i područja društvenog života: nauku, pravo, ekonomiju. Tipovi racionalnosti koji sadrže svjesne pravilnosti djelovanja služe da se premoste rasparčani dijelovi stvarnosti. On je uvidio i usporedio četiri tipa racionalnosti: praktičnu, teorijsku, supstantivnu i formalnu racionalnost. Proces racionalizacije imaju svoje uporište u vrijednostima i kao dugoročni procesi ostavljaju velike posljedice na ljude modernog doba.

Racionalnosti ne uspijevaju u potpunosti savladati stvarnosti zbog njene kompleksnosti i jedinstvenosti, kao što Kont kaže da je društvo više od njenih dijelova, tako se i društvena stvarnost ne može zahvatiti racionalnošću i objasniti njome u potpunosti. Sociologija koristi mnoge alate kako bi što bolje razumjela kako nastaju, održavaju se i međusobno utiču društveni obrasci ponašanja. Detektirati problem je pola puta u

njegovom razrješenju, a jedini način da čovjek ovlada društvenim životom jeste da postigne metodičan način života. Prema Weberu, samo supstantivna racionalnost, odnosno vrijednosti mogu postići metodički način života.

Alfred Schütz kritizira Weberovo tumačenje smislenog djelovanja da je nedorečeno i da ga treba dopuniti studijom prirodnog stava ili, kako je on naziva, studijom svakodnevnog života. Zapravo, on se bazira na dvije stvari: koji je smisao Weberove fraze da pojedinac pripisuje značenje djelovanju i kako pojedinac u društvenom djelovanju percipira druge kao zasebne osobe sa njihovim subjektivnim iskustvom. On tvrdi da Weber nije uspio uvidjeti dvosmislenost, neodređenost u pojmu djelovanja, koje može biti subjektivno iskustvo sebe ili završena radnja. Samo retrospektivnim gledanjem na djelovanje moguće je pridavanje značenja istom. Svojim pojmom relevantnosti je htio detaljnije i jasnije objasniti sam pojam djelovanja koji je, prema njegovom mišljenju, kod Webera manjkav, dok je procesom tipifikacije objasnio na koji način pojedinac razumije drugoga.

5.0 Zaključak

Ovdje je prikazan uvod u Weberovu sociologiju, jedna kratka sinteza osnovnih sociološki pojmova bez kojih moderna sociološka nauka ne bi bila ono što je danas, zatim su prikazane suštinske misaone preokupacije glede polja politike, ekonomije, društvenog ustrojstva i djelovanja. Neosporno je da je Weber udario temelje sociologiji kao nauci, obogativši je svojim pojmovnim aparatom, ponajviše idealtipskim konstrukcijama, među kojima se izdvaja birokratski model djelovanja, zatim društveno djelovanje i proces racionalizacije. Međutim, savremeno doba, koliko god se moglo svesti pod analizu kulture i vladajućih vrijednosti, objasniti se ciljno-racionalnim djelovanjem zahtijeva više od samog razumijevanja. Pred sociologijom je zadatak koji iziskuje razrješenje problema nastalog razvojem društva, koji je do te mjere kompleksan da ga histori-

ja nije zapamtila. Novi obrasci djelovanja i ponašanja, nove normalnosti i njihovi prostori ispoljavanja stavljaju pred ozbiljan izazov i druge nauke, pravo, biologiju, medicinu, humanističke nauke itd. Najveća prijetnja čovjeku je njegov društveni napredak, njegovi izumi počinju ga ugrožavati, a da toga nije ni svjestan. Ugrožava svoje prirodno stanište, kreira sisteme djelovanja koji ga proždiru kao bezvrijednu pojedinu, a paradoksalnost svega se ogleda u tome što mu tu destruktivnost na globalnom nivou nauka ponajviše omogućava. Čovjek je više od racija, više od emocija, on je duhovno biće, moralna odgovornost je oslabila pod ekonomskim kalkulacijama. Etika odgovornosti o kojoj je Weber govorio u kontekstu racionalnog djelovanja što uključuje uzročno-posljedično sagledavanje istog je jedan od glavnih pitanja savremenog društva. Nauka je nova religija, povjerenje u logičke sisteme i naučnike je veće nego u vlastitu moć rasuđivanja, nemogućnost čovjek da samostalno prosuđuje nije stvorio manjak obrazovanja nego vladajuća elita, državna ustrojstva koja filtriraju istine, dovodeći čovjeka u zabludu o pitanjima koja mogu ugroziti funkciju, pozicije i sistem. Weber je mogao naslutiti i predvidjeti obrasce koje će slijediti moderno društvo, ali zadatak novih generacija sociologa i teoretičara je da predviđaju posljedice tog razvoja, koje ne izostavljaju nijedan narod i mjesto na planeti, omogućavajući time uspostavu novih formi mišljenja, aktivnog djelovanja, propitivanje autoriteta, što neće probuditi ljudsku destruktivnost u njenoj najgoroj formi.

BIBLIOGRAFIJA

1. Giddens, A.(1993): *New Rules of Sociological Method: A Positive Critique of Interpretative Sociologies*. Cambridge: Polity Press.
2. Giddens, A. (1998): *Posledice modernosti (The Consequences of Modernity)*. Beograd: "Filip Višnjić".
3. Golubović, Z.(2006): *Doprinos Pjera Burdijea humanizaciji društvenih nauka (Pierre Bourdieu's Contribution to the Humanization of the Social Sciences)*. In: Nemanjić, M. & Spasić, I. (2006): *Nasleđe Pjera Burdijea: pouke i nadahnuća (The Legacy of Pierre Bourdieu: Lessons and Inspirations)*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju; Zavod za proučavanje kulturnog razvitka; "Filip Višnjić"
4. Kalberg, S.(2005): *Max Weber : Readings and Commentary on Modernity*. Malden: Blackwell Publishing.
5. Milić, V. (1965): *Sociološki metod (The Sociological Method)*. Beograd: Nolit.
6. Perko-Šeparović, I. (1985): 'Weberov pojam birokracije'. *Politička misao*, 23(3): 119-126. Dostupno na / Available on: <https://hrcak.srce.hr/114119> (datum pristupa 29.11. 2018.).
7. Ricer, Dž. (2009): *Savremena sociološka teorija i njeni sociološki korijeni (Contemporary Sociological Theory and Its Classic Roots)*. Beograd: Službeni glasnik.
8. Weber, M. (1999): *Vlast i politika (Power and politics)*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk; Hrvatsko sociološko društvo.
9. Weber, M. (1989): *Metodologija društvenih nauka (Methodology of Social Sciences)*. Zagreb: Globus.
10. Weber, M. (1976): *Privreda i društvo (Economy and Society)*. Beograd: Prosveta.
11. Weber, M. (1968): *Protestantska etika i duh kapitalizma (The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism)*. Sarajevo: "Veselin Masleša".